

4.

Az emberi faj szellemi közösség. Ez alatt azt értjük, hogy olyan közösség, amelyet nem emberi önkény hívott létre, hanem az egyetlen szellem tiszta akarata; tehát olyan közösség, amelynek valósága közvetlenül a szellemből, a valóság forrásából fakad. A szellem akarata csak a szellemre irányulhat: a fajiságnak mint emberek szellemi közösségének tartalma és célja nem lehet más, mint hogy a tiszta szellemet közvetítse a végső emberhez, aki nem tiszta szellem, hanem a szellem, lélek és test hármasegysége. *A fajiság a végső közvetítő a történelmi ember és a szellem között.*

Mit jelent ez a közvetítés?

A valóság egy és gazdag. Másképp nem is lehet gazdag, csak azáltal, hogy egy; a gazdagságot nem a sok teszi, hanem a soknak az egyre való vonatkozása. Az atomizált sok, tehát

a sok, amelynek egyes tagjai elszigetelődnek egymástól, nem gazdagság, hanem sok egymástól független szegénység. Gazdagsággá a sokat csak az teszi, hogy az egyben fut össze. A szellem és ember viszonyában ez azt jelenti: ugyanaz az egy szellem – a személyiség – osztatlanul, a maga egészében van elrejtve egymástól különböző egyéniségekbe. Minden egyes ember rendeltetése, hogy ezt a rejtett személyiséget kibontsa magából: hogy „kibontsa saját egyéniségét”. De nem bonthatja ki elszigetelten, mert ő csak egy jel a jelek között; a jelek pedig csak úgy fejezhetik ki az egész jelzettet, hogy egymáson gyűlnak ki. A tökéletes művészi alkotást is (ami természetesen csak analógiája lehet a szellem egészének) az jellemzi, hogy a kifejezés egyetlen mozzanata sem nélkülözhető az egész kifejezéséhez, tehát hogy minden egyes jel csak az összes többiekkel való érintkezésében nyeri valóságos kifejező értékét. Minden egyes ember rendeltetése, hogy minden más embertől különböző egyéniség legyen, az egy szellem más és más kifejezése; de ez a különbözőség nem irányulhat elszigetelődésre, hanem csak kölcsönös kiegészítésre, egymáson való megtermékenyülésre: csak azt fejezheti ki, hogy minden egyéni szín pótolhatatlan. Csak ebből a pótolhatatlanságból táplálkozhatik az egyéni öntudat és mint látni fogjuk, a faji öntudat is.

A fajiság az egyéniség történelmi előfeltétele; tehát történelmi előfeltétele az emberek reális különbözőségének éppúgy, mint reális azonosságuknak. Az első azt jelenti, hogy mindazok a döntő tényezők, amelyek egy embernek lehetővé teszik, hogy a maga sajátos módján vegyen részt a valóságban, egy meghatározott fajiság szűrőjén át áramlanak a személyiség ősforrásából a történelembe zárt emberbe. A második pedig azt jelenti, hogy mindazok a döntő tényezők, amelyek a különböző emberek egymás közötti érintkezését lehetővé teszik, ugyancsak a fajiság szűrőjén át áramlanak belé. Ez a szó: „ember” üres absztrakció marad mindaddig, míg a fajiság tényétől elvonatkoztatjuk.

A fajtság igenlése a valóság gazdagságának igenlése. A valóság gazdagságát igenelni pedig annyit jelent: pótolhatatlan értéknek ismerni el minden egyéni mozzanatát. A valóság tökéletes; nem hiányozhatik belőle semmi és nem lehet benne semmi fölösleges. Ha az ember hiányt vél benne találni, nem a valóságban van ez a hiány, hanem őbenne: nem tudott megtalálni valamit, ami van. Ha fölöslegeset vél benne találni, nem a valóságban fedezett fel valami fölöslegeset, hanem megint csak önmagában egy hiányt: nem látja az értékét valami értékesnek, *nem tudja kezelni a valóságot*. De mert a fajtság minden egyéni érték igenlésének elve, aki a fajtságot elveti, magát a valóságot veti szemétdombra.

* * *

A faj közvetítő szerepét három pontban konkretizálhatjuk: a faj múltközösség, értékközösség és nyelvközösség.

A három egymással oly szétválaszthatatlanul egybe van szöve, hogy külön-külön alig tárgyalhatók. A nyelvközösség egyben múltközösség és értékközösség is, és ugyanilyen viszonyt kapunk, bármelyikből is indulunk ki. Mégis, ezen az egybeszövődésen belül mindegyik különbözik a többitől és épp a magyarság és zsidóság kapcsolatának elemzésénél látni fogjuk, hogy a három elem egymáshoz való viszonya fontos szerepet játszik egy konkrét faj meghatározásánál.

Mind a három szellemi közösség; a múltközösség tehát *szellemi valóság*. A múlt mint szellemi valóság azt fejezi ki, hogy a szellemben semmi semvész el. Amennyiben az ember a szellem részese, megőrzi mindazt, amit egyszer átélt. Mi a tartalma ennek a szónak, hogy „megőrzi”? Amit megőrzünk: megvan, vagyis a jelenben *van*; s ennek a szónak: „van”, az a tartalma, hogy valamilyen módon megnyilvánul, legyen ez a megnyilvánulás bármilyen rejtett is. Üres ellentmondás volna valamiről kijelenteni, hogy van, de semmilyen módon, semmilyen összefüggésben és senki számára nem nyilvánul meg. Másrésztől minden, ami megnyilvánul, valamilyen módon és valamilyen viszonylatban *hat*, legyen ez a hatás bármilyen

észrevétlen vagy jelentéktelen is. Hogy az ember a múltat megőrzi, eszerint azt jelenti, hogy múltja jelenében él és hat; és ez a hatás nagyon is jelentős. A lélekkutatás – ez a jellegzetes középtudomány – ma már széles rétegek számára is nyilvánvalóvá tette, ami a szellemtudományban mindig természetes kiindulópont volt: hogy az ember múltja akkor is folyton alakítja jelenét, ha az ember nem tud róla, ha nem emlékszik rá; sőt talán még nagyobb mértékben, ha nem tud róla. De a lélekkutatás – gyakorlatának lényegében és középtudomány-jellegének megfelelően – csak a mindenkori egyéni test születése és halála közé zárt múltra helyezi a súlyt; holott a szellem lényege a folytonosság, a megszakítatlan összefüggés. Az egyén, mint *szellemi* valóság már azt fejezi ki, hogy testi születése előtti múltja is él és hat az ember jelenében s alakítja egyéniségét. Ez a tény még azok számára is hozzáférhető, akik az egyéniség szellemi valóságába nem tudnak behatolni. A hétköznapi tudományai széles területen számolnak vele: így az orvostudomány az öröklődés elméletében, a biológia és pszichológia az ontogenézis, philogenézis vagy biogenézis elméletével, amely szerint az egyén fejlődése során sűrítve megismétli a faj fejlődését – és természetesen a történelemtudomány, amelynek létfeltétele, hogy a nemzedékek során át közvetített múltat mint élő crót elismerje. Az úgynevezett „józan emberi ész” sem vonja kétségbe, hogy a testi születés előtti múlt él és hat az ember jelenében. *Még ha az ember jelenét „csupán környezete” alakítaná is, ez a környezet elválaszthatatlan volna a nevelőktől, a nevelők nevelőitől és így tovább ad infinitum, vagy e környezet környezet-ősöitől és azoktól, akik e környezet-ősöket létrehozták.* De az ember valóban társas lény (ha e közhellyé vált megállapítás igazi tartalmát kevesen is ismerték fel) és így ez a szó: „múlt” minden értelmét elveszti az emberre vonatkoztatva, ha eltekintünk attól a konkrét közösségtől, amelyben egy ember él. A múlt élményeket tartalmaz; hogyan lehetne kizárni belőle azokat az élményeket, amelyek az embert mint „társas lényt” a maga konkrét közösségével való érintkezésében érik?

Hogy a faj múltközösség, azt jelenti, hogy egy meghatározott embercsoport egyéniségeiben bizonyos döntő, közös múltbeli élmények hatnak. Nem azt, hogy a faj minden egyedének múltjában az összes élmények azonosak voltak (mert akkor nem beszélhetnénk egyéniségekről), hanem azt, hogy bizonyos élmények közösek voltak. De e közös élményeknek döntő jelentőségűeknek kellett lenniük: a faj *döntő* szellemi valóság. Másrésztől nem lehet lényeges a múltközösség szempontjából, hogy e döntő élmények azonos külső formában érték-e a közösség minden tagját; a mohácsi vész azoknak a magyaroknak múltjához is hozzátartozik, akik a mohácsi vész idején nem is éltek. Mindkét fenttartásunk egyetlen tényben oldódik fel: egy élményt élménnyé nem jelentkezésének külső formája tesz, hanem hatása, jelentősége – más szóval: értéke. A múltközösség vizsgálata így átvezet az értékközösségbe: a múltközösséghez csak az tartozik, ami az értékközösséghez is tartozik.

Az értékközösség, éppúgy, mint a múltközösség, átlogizálhatatlan valóság. Hogy mi az értékközösség és mi a múltközösség, csak az értheti meg, aki valamilyen múltközösségben és értékközösségben él; vagy pontosabban: aki valamilyen múltközösséget vagy értékközösséget *írél*. Egyáltalában: hogy mi a múlt és mi az érték, csak az értheti meg, akinek van élő múltja és akinek számára létezik érték. A leírás nem tehet mást, mint hogy ezeknek szavakat nyújt, amelyeken saját élményeik felgyúlhatnak.

A múltközösség és értékközösség közt mindenekeelőtt hangsúlykülönbség van: ugyanaz a hangsúlykülönbség, ami a múltat a jelenről megkülönbözteti. Ha a múltközösség a *múlt* közössége: a jelenben ható *múlté*, az értékközösség a *jelen* közössége: a *jelenben* ható *múlté*. Az érték az érzékenység egy mozzanata és éppen az érzékenységen keresztül a jelenre utal. Érzékelni csak a jelenben lehet, csak az érzékelhető, ami a jelenben van. Hogy a múltnak értéke van, azt jelenti, hogy a múlt jelen van; mint múlt van jelen, de *jelen* van, hat, érint. A múltközösség tartalma a múlt közös belső értékelése, ahol

az értékelés egyetlen spontán aktusban mérés is, érzékenység is. A múltközösség csak az értékközösséggel való egybeszövődésben szellemi közösség, vagyis olyan közösség, amely az embert a szellemhez viszi. Másrészt az értékközösségtől elválaszthatatlan a múltközösség: akin az élmények keresztülfutnak, akiben a múlt elvész, az semmiféle kapcsolatban nem áll a szellemmel, tehát érték sem létezhetik számára. Minden értékelés legmélyén ott szunnyad az örök értékbe vetett hit. Az értékélmény tisztaságát zavarja minden kétely, amely közel engedi a gondolatot, hogy az érték nem örök érték. Ezért értékek iránt csak az lehet igazán fogékony, aki minden értékben örök értéket tud érezni: aki akarni tudja, hogy a valóságban semmi el ne vesszen.

De az értékközösség szélesebb valóság, mint a múltközösség. Nemcsak a múltbeli közös élmények tartoznak hozzá (amennyiben a jelenben élnek), hanem új élmények is, amelyeket az értékközösség érzékenysége a valósággal való szüntelen érintkezése során befogad. Ebből a szempontból az értékközösség valami közös mód, ahogy az értékközösség tagjai a szembejövő valóságra reagálnak. Ha ez a mód egyénenként nagyon különböző is (mert a faj *egyéniségek* közössége), az értékközösségen belül mégis jellegzetes közös vonásokat mutat. Hogy egy faj a valóságból mit értékel magasabbra és mit alacsonyabbra, mi iránt fogékony és mi iránt közömbös, éppúgy e közös jellegzetességhez tartozik, mint érzelemvilágának hófoka („*temperamentuma*”) vagy mint a mód, ahogy a folyton megújuló világot a maga számára feldolgozza, összefüggésekbe rendezi, magában ismét újjá teremti. Nem a tudat felszíne az értékközösséget alkotó aktus színtere, hanem az egyéniség legmélyebben fekvő rétege, az a talaj, amelyből a tudat gyökerei táplálkoznak. De nem is marad rejtve; rányomja bélyegét az egyén minden alkotására, gesztusára, kifejezésére. Rendeltetése, hogy megnyilvánuljon és más megnyilvánulásokat felvegyen magába; mert a megnyilvánulás teszi a valóságot valósággá.

A múltközösség az értékközösségben nyer értelmet. De az

értékközösség is üres absztrakció, ha nincs beágyazva a legkonkrétabb szellemi valóságba: a kifejezés és megértés közösségébe – a *nyelvközösségbe*.

Ha a nyelv műnyelv volna, eszperantó, terminológia, szóval „megállapodás” útján mesterségesen létrehozott technikai eszköz a társadalmi érintkezés szolgálatában, úgy a faj mint nyelvközösség nem jelentené az ember és a szellemi ősválóság minden más emberi létvonatkozást meghatározó, döntő találkozását. Ebben az esetben a faj külső, praktikus társulás volna, valahogy a rousseaui Contrat Social mintájára. A faj valóságának minden tagadása mögött valóban ott settenkedik e sekélyes mítosz valamilyen elképzelése. De a kérdés már itt is ezer felé ágazik és maga ez a felszínes koncepció is továbbkerget a kérdés labirintusának belsejébe. Ha a nyelv ilyen megállapodás – hogyan jöhetett létre ez a megállapodás? A szóalkotás már feltételezi a szót: a nyelv mesterséges létrehozatalának előfeltétele a nyelv, amelynek segítségével ez a megállapodás létrejöhett.

A nyelv nem a közösség segédeszköze, hanem az őstény, amely a közösséget létrehozza. Nem terminológia, hanem anyanyelv: a közeg, amelyben a valóság belénk áramlik. De egyúttal részvétel a valóság teremtésében is: megértés és kifejezés mint egyetlen aktus. A szó az ember kiváltsága; ez különbözteti meg az alacsonyabb létformáktól: ez a tiszta szellem jelenléte az emberben. Hogy a valóság az emberbe a nyelv közegén keresztül áramlik be, azt fejezi ki, hogy az ember a valóságot teremtő gyökeréig éli át: mint *szellemi* valóságot. A szó: a valóság a szellem hangsúlyával.

A nyelv: megértés és kifejezés. De maga az egész szellemi valóság sem egyéb. A megértés az érzékenység szellemi hatványa. Ez azt jelenti, hogy olyan érzékenység, amelyben, ha a valóság *bármelyik* mozzanatát befogadja, az *egész* valóság vele rezdül, összefüggéseivel, arányaival, törvényével. Így kíséri a nyelvben is minden egyes szót az *egész* nyelv. Az élő nyelv egy szavát megérteni annyit jelent, mint kísérezzenével együtt megérteni; kísérezzenéje pedig a nyelv teljes

valósága, rejtett összefüggések zenéje. Ez a spontán, nem tudatos megértés, amely a nyelvből kisugárzik, a valóság minden tudatos vagy tudományos megértésének is egyetlen energiaforrása. Ady Endre így mondja: „Pedig a szó nékem ópium, pogány titkokat szíhatok belőle”. És ha a tudomány meg akarja érteni a valóság egy jelenségét, nem tesz egyebet, mint hogy egymáshoz üti a szavakat, hogy kipattanjon belőlük a megértés szikrája, amit ő a maga apparátusával, a tudományos rendszerrel felfog és hasznosít. Felfog és hasznosít, ami megint azt jelenti: kifejez.

A megértés: a szellemi valóság érzékenysége. A kifejezés: a szellemi valóság teremtő működése. Az ember a teremtésben a nyelvi kifejezéssel vesz részt. A kifejezés elválaszthatatlan a megértéstől: aki kifejez, csak azt fejezheti ki, amit megértett és megérteni csak úgy lehet, ha valamiképpen kifejezzük magunknak, amit megértünk. *Valamiképpen* kifejezzük: önmagunk előtt elfojtott szavak, villanásokba sűrített mondatok, gesztusok és arckifejezések, festészet és zene – mind hozzátartoznak a nyelv valóságához és a konkrét anyanyelv valóságához. Minden fajnak jellegzetes gesztusai vannak, mint ahogy jellegzetesek a logizált nyelvből kieső összes kifejezési formái.

A megértés és kifejezés a valóság alapritmusa. Ez a ritmus örök párbeszéd; anyagfelvétel és az anyag értékke teremtése: a közösség alapténye. Az anyanyelvben ebben az örök párbeszédben, örök értékteremtésben veszünk részt. Nem mi beszélünk: a valóság, a szellem beszél belőlünk. És mégis mi beszélünk: mert éppen az anyanyelvben azonosak vagyunk ezzel az ősválósággal. *Az anyanyelvben*: a konkrét nyelvben, amelyben konkrét egyéniség lettem, a minden más nyelvtől különböző nyelvben, amelyben minden más egyéntől különböző egyén lettem, vagyok csak részese a szellemnek.

A szó élményt fejez ki, a közös szó közös élményt. De a szóban nyeri a felelősség, a maradandóság hangsúlyát, amit átéltünk: a szóban teremtjük a múltat és ezért a nyelvközösség múltközösség. Az anyag, amit felvettünk, a szóban válik ér-

tékké – a nyelvközösség értékközösség. Egy idegen nyelvet meg lehet tanulni – átélni csak úgy lehet, ha saját nyelvünk, saját élményeink anyagává tesszük. Akik „tökéletesen” beszélnek egy idegen nyelvet, még mindig csak a nyelv külsőségeit sajátították el. Akik ezen túlmenően próbálnak beléhatolni, hamarosan rájönnek, hogy ez a kísérletük korlátokba ütközik. Egy nyelv bonyolult organizmusa a szótárból és nyelvtanból megtanulható adatokon messze túlmutat, túl még az élőszó formái, ritmus- és zenei problémáin is – a faji szellem átlogizálhatatlan tényei felé. Életünk java része csak saját anyanyelvünkön és saját fajunkon belül létezik. Valamit mondunk és sejtések és élményrengések millióiról lebben fel egy fátyol. Csupa titok: nagyon élő és nagyon egyszeri titkok. Ezek a titkok jelentik a fajt: a faj titokközösség.